

vlasti, dugog niza svetaca i mučenikâ, koji poput Jakovljevih ljestava spaja zemlju s nebom; kada razmišljam o zagovoru ovih svetaca i mučenikâ te o molitvama Majke našeg Gospodina; kada se napokon zamislim u trajnu prisutnost našeg Spasitelja na crkvenim oltarima, onda osjećam, da mi je ova jedna, sveta, apostolska Crkva dala za sumnju sigurnost, za nesređenost red, za tamu svjetlost i za sjenu bit. Tu je kruh života i vino duše mjesto prilikâ, koje ne zasićuju, očinska dobrodošlica s prstenom i odijelom mjesto tužnog progona u pustini sumnje. Sretan je onaj, koji je od djetinstva odgojen u toj Crkvi i upotrebljavao nesmetano njezina sredstva milosti i sakramente poput zraka i sunčeva svijetla. Često sam se pitao, mogu li tako sretni katolici osjetiti sreću beskućnog putnika, koji nenadno doživi svu divotu očinske kuće; mogu li oćutjeti utjehu brodarâ, kome lađa iza oluje uđe napokon u sigurnu luku; mogu li dokućiti zahvalnost samotnog putnika, koji je dugo lutao u studeni i tami, ali ipak jednom dopro nezasluženo u topli i lijepi i veliki duhovni Božji zavičaj?«

Eoliti.

Kome nijesu poznata ta kamena ratila? Ona su služila čovjeku kao nož za rezanje, kao svrdao za bušenje, kao sjekira, čekić, pila, topuz i t. d. osobito u doba, kada nije bio u uporabi mied i gvožđe. Ch. Lyell pripovijeda, kako je ovakovo kamenje kupio po dolini Somme g. 1859., te donosi slike u svom djelu o starini ljudskog roda*). Ti se opisi i slike slažu sa slikanim eolitima krapinskog čovjeka. u zagrebačkom muzeju. Dan danas nema muzeja, koji nema mnoštvo ovakovih kamenih ratila.

Jesu li doista čovjeku ovi eoliti služili kao ratila? Nema sumnje o tome. Ta i danas ih upotrebljavaju divljaci u Australiji. Zato im je osobito podesan kremen. Naravno da je i drvo bilo upotrebljeno kroz luknje takovih ratila (sjekira) ili privezano (nož). Eolite stoga dijele u čunjaste, ovalne (ili oblik polumjeseca) i osječcima (za noževe ili koplja). Lyell**) je darovao prijatelj jedan eolit, što ga je g. 1854. urođeni Australac upotrebljavao, a bio je pomoću kože pričvršćen na koplju i imao oštricu samo na vrhu. Ramsay je kroz 20 g. ispitivao razne eolite i veli, da su kamene sjekire Amiensâ i Abbevillâ čovječje djelo kao i sheffieldski noževi***).

*) Das Alter des Menschengeschlechtes auf der Erde und der Ursprung der Arten durch Abänderung, nebst einer Beschreibung der Eis-Zeit in Europa und Amerika. Preveo Dr. L. Buchner, a i opaske je nadodao. Leipzig. 1874. —

**) O. c. str. 111. —

**) Athaeneum. Jul. 1859. —

No kada su ljudi upotrebljavali te eolite? Nalasci nam jamče, da ih je upotrebljavao čovjek u aluviumu i diluviumu (t. j. u današnjoj periodi i potopnoj). N. pr. nedaleko od gradića Chelles (istočno od Pariza) su tragovi obitavanja diluvijalnog čovjeka s ognjištem i množinom kamenih ratila kao i kod krapinskog čovjeka. Dapače po ovim nalascima dijele paleontolozi kamenu dobu u Chelleen, Achenleen, Monsterien, Aurignacien, Solutreen, Magdalenien, Azilien. Kroz to je vrijeme regbi postojala dapače industrija eolitâ. Na ovim se eolitima zamjećuje djelo ruku razumnog čovjeka (homo sapiens), a da ih je pravio razuman čovjek sigurno je i po tome, što nadođe s colitima i krasne rezbarije na kosti ili u kamenu. Uz to i kosturi čovječiji, koji su ležali u diluvijalnom zemljištu s ovim colitima, nimalo se ne razlikuju od kostura današnjeg kulturnog Evropejca ili male neandertalske rase, kakova živi u Australiji sada, djelomično i u nižem razvoju glede lubanje.

Pred aluvijalnom je i diluvijalnom dobom bila na zemlji terciarna perioda. Ima li eolitâ i iz te davnine, koja obuhvaća više stotina tisuća godina? Ima, ali se razlikuju od poznijih, jer su jednostavniji. Uz to ne smijemo izgubiti s vida ove dvije stvari: a) terciarni eoliti nalaze se amo tamo i nijesu koncentrirani kao u diluvijalnoj dobi po špiljama ili u njihovoj blizini, b) kamenje i sada dobije takov oblik, ako se valja u potocima, niz glečere ili u cijevima tvornice cementa, osobito ako je tu kremenit kamen. S ovih razloga tvrde mnogi poput Hoernes*), da terciarni eoliti nijesu ljudsko djelo, nego prirode.

O colitima preddiluvijalne dobe jamči nam geolog i paleontolog berlinskog sveučilišta W. Branca**), da su nepromijenjeno zadržali isti oblik tako, te se mora potpuno sumnjati da li se mozak ovih bića

*) Ueber Eolithe. Mitteilungen des naturwissenschaftl. Vereins für Steiermark Graz 1909, 372—402.

**) Stand unserer Kenntnisse vom fossilen Menschen, 1919, str. 69. — Na str. 79. piše: »Wenn nun aber gar Eolithe der plio-, mio- und selbst oligozänen Zeit wirklich Werkzeuge eines Vorfahren des Menschen gewesen sein sollten, dann würde sich diese Langsamkeit in der Entwicklung der Menschheit zu einer geradezu ungeheuerlichen steigern. Müssten doch dann so und so viele Hunderttausende von Jahren dahingegangen sein, während welcher diese menschlichen Vorfahren in unsagbaren Stumpfsinn wieder und immer wieder nur die zufällig an der Erde liegenden und zufällig eine brauchbare Gestalt besitzenden Steine, so wie diese waren, benutzten — ohne bald auf den Gedanken zu kommen, dass sie diesen, doch bei jedem Schlage vor ihren Augen absplittrenden Feuerstein auch durch künstlich herbeigeführtes Absplittern mit leichtester Mühe eine viel brauchbarere Gestalt geben könnten. Fast eine Jahrillion wäre dahingegangen, bis diese angehenden *Herren der Schöpfung* endlich diesen einfachen Gedanken gefasst hätten«. —

Zadnje proslave.

(1922—1923.)

Sav je svijet lijepo proslavio pretrprošle godine Danteovu (umro 14. 9. 1321) 600. godišnjicu, a katolička omladina 300 g. svog odvjelnika Ivana Berchmansa (n. 13. 8. 1621.) i drugi katolici 100. godišnjicu r. Garcije Morena (21. 12). Te smo se godine sjetili i svog zemljaka Siksta V. (13. 12. 1521—27. 8. 1590). Lani je pak broj tih proslava porastao. Kršćanski su arheolozi počastili uspomenu svog osnivača De Rossia, prirodoslovci Mendela i Pasteura, umjetnici Canovu, čitava Crkva sv. Ignacija Loyolskog, Franju Ksaverskog. Tereziju i Izidora te sv. Franju Saleskog. I ove se godine navršuje 450. godišnjica Kopernika, 50 godina smrti Manzonia, a 600 g. kanonizacije sv. Tome Akvinskog.

Koje misli bude u nama lanjske i ovogodišnje proslave i na što nas potiču? Već u knjizi Sirahovoj čitamo: »Mudar istražuje mudrost svih starih. Njegova uspomena ne gasne i njegovo će ime živjeti od koljena do koljena. Veličajte njegovo ime i slavite glasom svojih usna, pjevajte usnama i citarama i slavite ovako: Sva su djela Gospodinova vrlo dobra« (Ecclii 39). Da li ne moramo i mi kazati pri ovim proslavama: »To bi od Gospodina i divno je u našim očima« (Ps. 117, 23)?

Ivan Krst. De Rossi (Rod. 23. 2. 1822. u Rimu, umro 20. 9. 1894. u Castel Gandoifu) je uz Antuna Rossi osnivač kršćanske arheologije. Prvog su nazvali Kolumbom rimskih katakomba, drugog njihovim Polibijem. Od 200 su raznih spisa i djela glavni *Inscriptiones christianae urbis Romae* (2 sveske), *Roma sotterranea* (3 sveske). I mosaici delle chiese di Roma. G. 1863. je osnovao časopis »*Bollettino di archeologia cristiana*«, koji i danas uređuje iza njegove smrti njegov učenik Oracij Marucchi. Kada je izišla druga sveska »*Roma sotterranea*« (podzemni Rim, t. i. djelo o katakombama), Teodor je Momsen došao u berlinsku akademiju noseći pod pazuhom te dvije sveske i reče: »Sada imamo kršćansku arheologiju kao znanost«. Tako je De Rossi stavio kršč. arheologiju na znanstvene temelje i prokročio joj put u učenom svijetu. Neumorno je radio cijeli život i toj je znanosti posvetio ogromno znanje. Njegov je privatni život bio prožet kršćanskom vjerom; odan je bio Crkvi kao dobro dijete svojoj majci. Prijateljima je govorio ovaj uzorni svjetovnjak,

da on svoj rad smatra dijelom crkvene pastoracije. Tu je živu vjeru odavao i u svojim predavanjima u Collegium romanum (današnjem gregorijanskom sveučilištu) od g. 1864. dalje. Učenjaci i vladari ga odlikovaše raznim častima g. 1892. prigodom njegove 70. godišnjice.

Lani se 12. ožujka navršilo 300 godina, što je sv. Stolica proglasila svecima *Ignacija Loyolskog, Franju Ksaverskog, Terezu i Izidora*. Prva trojica žive u doba reformacije, te su živim primjerom pokazali, da je katolička Crkva vazda živo tijelo Kristovo i majka svetosti. Obratno pokazaše reformatorski otpadnici, kako to vidimo i danas: oni su osječna loza od živog čokota, Krista; nemaju svetosti. Uz to sv. Ignacij (1491—1556) i redovnica sv. Tereza (1515—1582) rade živo na pravoj reformi, reformi nutarnjeg života i to pod vodstvom rimskog pape. Sv. je Franjo Ksaver (1506—1552) priveo Crkvi veliki broj obraćenika na dalekom istoku. Za njega je dokazano, da je imao dar proročanstva jezikâ kao apostoli na dan Duhova te uskrisivao mrtvace; uopće u njemu se obnoviše pojave iz dobe apostolâ. Uz ovu trojicu nalazimo i jednostavnog poljodielca sv. Izidora (1070—1130). Eto što može ljubav k Bogu. »Plemenita ljubav k Isusu nuka na velika djela i potiče nas, da težimo na sve veće savršenstvo. Breme nosi bez bremena, i sve, što je grko, čini slatkim i ugodnim« (Naslj. Krista III, 5, 3). »Bolji je zaisto ponizan ratar, koji Bogu služi, nego bahat mudrac, koji sebe zanemariivši tok zvijezda promatra« (Ib. I, 2, 1). Ta svak može Boga ljubiti i u tome oponašati svece ili željeti i čeznuti za takovom ljubavi, a najveća je mudrost Boga ljubiti. Na ovo nas i bez riječi potiču sveci svojim primjerom.

Pijo XI. je kazao prigodom završetka svečanosti ove 300. godišnjice članovima apostolstva molitve: »Svi valja da budete apostoli kao križari: apostoli primjerom života, svim bićem, kako to želi Srce Isusovo; apostoli riječi, koja prosvijetljuje, koja potiče, koja poziva na dobro, ali nada sve apostoli molitve, a to je lako, jer u šutnji molimo. To je apostolat, koji je svijetu najnužniji«. Uistinu proslave nas naših svetaca i pozivlju na molitvu, na spoj s Bogom, Ocem našim na nebesima; potiče nas na nutarnju reformu naše naravi. »Gore srca k Gospodinu!«

22. srpnja je bila stogodišnjica rođendana prirodoslovca svećenika Grgura *Mendela*. On se rodio g. 1822. u Šleskoj i umro je kao augustinski opat u Brnu 6. siječnja 1884. Do njega je biologija bila opisivanje i klasificiranje oblikâ. Mendel hoće da prodre u tajne života i to pokusima; kuša razne rase graška i mnoge vrsti bilja glede nasljeđivanja forme i pasmine. Do 10.000 je križanja proveo. Pri tome je otkrio zakone o nasljedstvu, koje znanstveno nazivamo »Mendelovim zakonima«. »Mendelovi savremenici bi se vrlo začudili, da vide, kako se danas slavi njegovo ime. Ako o ikojem, to možemo o Mendelu kazati, da se je prerano rodio; sav njegov rad i njegova otkrića bila su izdaleka preuranjena za njegovo doba, ostala

su neopažena i neshvaćena i od prvih tadašnjih zastupnika biološke struke sve do njegove smrti i dalje. A zato se danas, 38 godina poslije Mendelove smrti nalazi biološka nauka u jednoj epohi razvitka, koju bismo mogli nazvati upravo Mendelovo doba; sve brojne biološke struje izlijevaju se sve više i više u tok mendelizma ili nauke o naslijeđu. Proslava Mendelovog rođenja ne znači samo jedan akt pieteta i poštovanja uspomene na ovog genijalnog borca za istinu, nego ujedno i jedan triumf veličanstvenog napretka moderne biološke nauke«. (Sveuč. prof. B. Zarnik u »Prirodi« br. 8, 1922).

13. 10. 1822. je umro u Mlecima kipar Antun *Canova* u 65. g. Zadnje je svoje godine, 21, proživio kao ravnatelj Vatikanskih muzeja. O njemu su sudili njegovi zemljaci, da je barem dostigao Praksiteia i Fidiiju. On je majstor u prikazanju mišine. Istina umjetnik je rado prikazivao i mitološka lica i u njima često čovječju snagu. On je doslije najplodniji kipar. Napoleon I. ga je mamio, da se preseli u Paris; no *Canova* je vazda, i u teškim danima kušnje ostao vjeran papi i svoju je religioznost ne rijetko očitovao poput Michelangela i svojim dljetom. U dvorani je vatikanskoj *Canovina* Perseja dao papa Pijo XI. postaviti spomen-ploču prigodom 100. godišnjice i lično učestvovao toj proslavi.

22. 12. iste godine rodi se i najveći kemičar prošlog vijeka *Louis Pasteur*. O njemu reče u Londonu Huxley, engleski prirodoslovac: »Samim otkrićima Pasteurovim moglo bi se namiriti pet milijardi ratne odštete, što ih je platila Francuska Njemačkoj 1871«. Učeni prirodoslovac Biot reče: »Pasteur osvjetljuje sve, čega se dotakne«. Ovaj je sljedeći prirodoslovac promatrao Pasteurove uspješne pokuse te će: »Sinko, u svom sam životu tako ljubio prirodne nauke, da mi što takova prouzroči jače udaranje srca«. Od g. 1842. Pasteur neprestano radi na raznim poljima znanosti i otkriva molekularnu nesimetričnost i uzrok vrijenja, obara samorodstvo (*generatio spontanea*), uvodi pasteriziranje vina, iznalazi uzrok bolesti na svilenoj bubi, uzrok kvarenju pive, ovčije kuge i bjesnoće kao i njihove lijekove i t. d. I njegovi su izumi silno koristili ratarstvu, trgovini, kirurgiji i uopće medicini. G. 1860. je Pasteura mučila misao, odakle mikroskopska živa bića. To on saopći 80. godišnjem starcu Biotu, a ovaj će mu: »Ne ćete uspjeti, izgubit ćete samo mnogo vremena«. I Dumas, njegov učitelj, primjeti mu: »Ne bih nikome svjetovao, da se dulje bavi sličnim predmetom«. Pasteur je volio velike, doslije neriješene probleme. I sada čuvaju u Pasteurovu zavodu malene boce, kojima je on istraživao samorodstvo. I uspio je; dokazao je, da se u tim bocama zatvorenim, ugrijanim i poslije ohlađenim, bez dodira sa zrakom više nikada ne javljaju živa bića. Kako je *P.* bio uvjereni katolik, nekoji mu predbaciše, da ga u njegovu istraživanju vodi vjerska prerasuda. Ovima je *P.* odgovorio u medicinskoj akademiji: »Kad bih u toku svojih pokusa mogao dokazati, da se materija može sama od sebe organizirati u stanicu ili živo biće, ja

bih to sa ponosom objavio. A kad bi me tko izazvao, rekao bih, e je tužno za one, kojih se nauka ili sistemi ne slažu s istinitim prirodnim činjenicama. Zato sam s istim ponosom čas prije pozvao svoje protivnike, da dokažu svoje mišljenje. U sadašnjem stanju nauke nauka je o spontanoj generaciji varka«. Cio učeni svijet se natjecao g. 1892., da što doličnije proslavi njegovu 70. godišnjicu. Već ga g. 1863. imenova franc. akademija svojim članom i g. 1882. postade jednim od »40 besmrtnika«.

A kako je Pasteur katolički živio! L. de Brodi je napisao u pariškom »Le Gaulois« prigodom stogodišnjice: »Kada sam bio student, gotovo sam ga svako jutro susreo, gdje pješice ide u svoj laboratorij ulicom Ulm. Još ga vidim u ulici Claude-Bernard, gdje lagano stupa i kao vječnost, o kojoj je razmatrao, zateže njegove korake. Šepao je lagano. Često sam zašao sa svog puta, da ga slijedim. Stupao je glavom nagnutom, a da nije ni malo pazio na prolaznike. Kada je prolazio preko puta, nije mijenjao hod; doduše onda nije bila ulica pakao kao sada. Svaki je put P. zakrenuo u crkvu sv. Stjepana (St. Etienne du Mont). Tu bi otišao u kapelicu, danas istu, prvu s desne strane. Gledao sam, ne bez ganuća, kako možda najveći učenjak svijeta kleči na podnožju oltara i moli. Što je molio? Molio je prije nego li će riješavati strašna pitanja znanosti. Kakova li je to bila lekcija za mene mladića i moj skepticizam!« De Brodi je izvrsno poznao Pasteura i veli o njegovoj vjeri: »Pasteur je kod svih nutarnjih muka u neprestanim istraživanjima bio sasna miran, siatko resigniran kao anahoreta, radio kao prorok. Njegov genij nije poznao slabosti. I posred je olujâ gorila njegova svijeća jednako. Nitko ga nije vidio, da je tužna lica. Njegov titanski napor nije popuštao nikada. Ni oholost nije nikada zahvatila njegove duše. Tu moć, tu sreću, tu volju, to božansko u životu i u stvaranju dugovao je Pasteur toli svojoj pobožnosti koli svom geniju«. I tajnik je franc. akademije znanosti J. Bertrand kazao: »Vjera je za Pasteura bila luč. ona je upravljala njegovim držanjem prema tajnama, koje zakupljuju sve ljudske umove, a osobito onih, koji imaju moćniju intuiciju«, veli pariški kardinal Dubois (Documentation cath. 1922, 1296). 2. 3. 1875 je Pasteur rekao na liječničkom fakultetu: »Duhu su obzirom na velike probleme (početak i svršetak stvari) moguća samo dva stanja: vjera nam daje jedno rješenje pomoću upravne objave, drugo je stanje duše koja se muči i potpuno zašuti ili, što je isto, priznaje, da ne može prodrijeti do dna«. Kad ga primiše u francusku akademiju, govorio je o Neizmjernom: »Ideja je o neizmjernom u našim srcima. I dokle tajna o neizmjernome bude mučila ljudski um, biti će hramova na čast neizmjernog bića. Blago onome, koji u sebi ima Boga, ideal ljepote i kome se on pokorava: ideal umjetnosti, ideal znanosti, ideal domovine, ideal evandeoske kreposti. To su živi izvori velikih misli i velikih zvanja«. I kako je pobožno pribivao sv. misi ili primao sv. pričest! Češće je pošao u Lurd, da

ondje (kako je sam govorio) oživi svoju vjeru. Njegova je obitelj bila uzor katoličke obitelji. Na mucu se pak poznaju junaci vjere G. 1868. udari ga kap, a on ipak neumorno dalje radi i ustrpljivo snosi tu bolest; g. 1887. zape mu jezik, g. 1893. snade ga još teža bolest i dvije godine kasnije umire. No za bolesti htjede, da u potpunoj svijesti primi zadnje sv. sakramente; neprestano drži propelo u rukama, koje mu ostaviše tako i u grobu u Pasteurovu zavodu (u Parizu) i to kao simbol njegove vjere i uhvanja. Poznate su i one njegove riječi: »Tko je mnogo učio, sjeća se svoje vjere, a da sam još više učio, imao bih vjeru jedne Bretonke«. To je shvaćanje čovjeka, koji je svojim dubokim umom i izumima proizveo regbi revoluciju u fizici, kemiji, biologiji, veterini, kirurgiji, medicini. Kako je znanost svjetlila i obuzimala sve njegovo biće, tako je i vjera prožimala njegove misli, riječi, rad, pisanje, sve. Njegov ga je zet Vallery-Radot tako dobro poznao i napisao najbolji životopis Pasteurov, te veli: »Sav je njegov život bio prožet evandeoskim krepostima« (La vie de Pasteur, str. 683); »vjerovao je u božanski impuls, koji je stvorio svemir; poletom je svog srca tvrdio o besmrtnosti duše. On je bio uvjeren, da nije nijedna molitva uzaludna« (str. 354), njegova je duša bila duboko religiozna. U bolesti, u času kada se sve stvari ovog svijeta pokažu u pravoj svojoj vrijednosti, dizala se njegova misao onamo iza ovog svijeta. Predstavljao si je neizmjernost kao Pascal, s istim uzbuđenjem« (str. 233).

Pasteur je bio po znanosti i vjeri cio čovjek, ali čovjek vječnosti, jer je po njoj i za nju živio: po Bogu za Boga.

28. 12. prošle se godine navršilo 300 g. od smrti sv. *Franje Saleskog*. O njemu je već za života kazao njegov znanac sv. Vinko Paulski: »O Bože, koli si dobar tek ti, kada je već tako dobar ženevski biskup!« Papa se Klement VIII. divio u Rimu njegovoj živoj riječi i učnosti, pa će mu: »Podi, sinko, i pij vodu iz bunara svog i iz obilnog zdenca svojeg; neka se proliju zdenči tvoji napolje i po ulicama vode svoje podijeljuj«. I te vode teku i danas iz spisâ ovog crkvenog učitelja. Osobito je divna njegova blagost. Često je govorio: »Apostoli se bore samo strpljivošću i samo umirući triumfuju! Ovu svečevu blagost ističe Pijo XI. ovako: »U ovoj se (Franjinoj) kreposti tako krasno odražuje i zrcali dobrostivost Isusa Krista i tolikom snagom privlači ljude, da će se svi javni i privatni odnošaji lako urediti, čim ona općenito zavlada u dušama« (enc. 26. 1. 1923.). Crkva ga je 39 g. iza smrti (1661) proglasila blaženim, te g. 1665 svetim. Pijo IX. 19. 6. 1877. odazva se molbi biskupâ, teologa i puka i dade mu naslov »učitelj Crkve« i reče o njegovim spisima, da je njegova nebeska nauka kao rijeka žive vode natapala polje Crkve i tekla na spas puka Božjeg. Pijo XI. ga je spomenutom enciklikom imenovao patronom katoličkih novinara i pisaca, i ovima označio način rada, osobito prema inovjercima: »Ako koga budu morali pobijati, neka znadu zablude suzbiti i opirati se pakosti zlih ljudi, ali tako, da po-

kažu, kako je pravedna njihova srdžba i kako ih u prvom redu vođi ljubav«. Papa želi, da ova 300. godišnjica upozori narode, kako je svatko »dužan brinuti se za svoju vlastitu svetost, budući da ima i previše ljudi, koji o životu vječnom nikada niti ne misle i spas svoje duše potpuno zanemaruju . . . Da se to postigne, divno će poslužiti, ako se knjige i djela sv. Franje u što većem broju po puku rasprostrane«.

I u ovoj godini (1923.) imamo nekoliko proslava. Astronomi slave uspomenu *Nikole Kopernika*. On se rodio 19. veljače 1473, dakle pred 450 godina, u Torunju u Poljskoj. U Krakovu je učio astronomiju i medicinu, u Bologni pravo, grčki i astronomiju. Oko g. 1500. postade svećenikom. Te godine naučava astronomiju u Rimu. G. 1512--1543 živi u Frauenburgu kao kanonik. O njemu piše najbolji njegov biograf Adolf Müller D. I.: »U svemu jednostavan i otvoren, gotovo se plašio javnosti; tog učenog kanonika vidimo, da stupa iz sobe do kora crkvenog i od kora natrag u sobu i tako živi gotovo 40 godina, koje je on posvetio nada sve Bogu i znanosti«. Svu je prošlost astronomije proučio: Aristotela, Platona, Hiketu iz Sirakuze. Aristarha iz Samosa, Ptolomeja, Cusanusa (umro 1464), Leonarda de Vincia (umro 1519.), Jurja Purbaha (u. 1461), Ivana Müllera (Regiomontanus, u. 1476) i dr. Kopernik je neprestano opažao nebo, proučavao, bilježio kroz 25 g. i napisao djelo »De revolutionibus orbium coelestium libri VI«. Taj rukopis ostavi Kopernik u svom stolu 10 godina. Znanci ga napokon skloniše, da djelo objelodani g. 1543. Ono bi bilo prije izišlo, da nijesu to ometali witemberški profesori, osobito Luter i Melanchton. Filozofi i teolozi primiše djelo hladno. Novi je sunčani sustav prikazan kao »hipoteza«. Papa Pavao III. primio je posvetu djela. I Grgur XIII. je dozvolio, da to djelo upotrebe pri reformi kalendara. Astronom Tyho Brache nije zagovarao Keplerov sustav, jer se bojao, da bi tako ustao protiv slovu Sv. Pisma. Kopernik je svugdje odavao pravu i duboku religioznost, te gdje bi se spomenulo njegov (heliocentrični) sunčani sustav, odmah bi primijetio: »Ne moj sustav, nego Božji poredak«. Ne zapliče se on sobom ili sa savremenicima, ne ustaje oholo protiv vlasti, ne napada protivnike. Njegovino je djelo doduše tekar g. 1616. došlo na Indeks, »dok se ne popravi« t. j. neka se prikaže njegova nauka o gibanju Zemlje okolo Sunca kao hipoteza, a ne kao utvrđena činjenica. To je i izvedeno u izdanju g. 1620. Do te je zabrane dovelo Galilejevo pitanje, koje je tada prešlo na teološko polje.

Ove se godine (23. 3.) navršila 50. godišnjica smrti književnika Aleksandra *Manzonija*. On se rodio 7. 3. 1785. u Milanu. U 30. godini dođe u Paris. Kakov je tada bio? Loš u mišljenju i ponašanju; ili kako o sebi veli: zločesta životinja (una bestia e un cattivo). Rano se hvata pjesme; savremenici Monti i Foscolo uplivišu na nj neodoljivo, ali još više Dante. Ne zadovoljava ga ljepota kršćanstva; on ga shvaća ozbiljnije nego li Chateaubriand i stoga hoće da ga proživi.

Plod su toga rada krasni himni. Prvi je objelodanio g. 1812. i to »Uskrsnuće«, pa onda ovim redom: Ime Marijino (1812—13), Božić (1813), Muka (1814—15), Duhovi (1817—22). Pjesnik piše prijatelju Laurielu: »Pokušao sam, da svratim vjeri ona velika, plemenita, čovječja čuvstva, koja naravski od nje potječu. Ne znam, jesam li u tome uspio. U ostalom, to je početak«. O 4 prvim himnima reče Goethe: »Rado priznajem Manzoniu pravi poetski talenat; predmet nam je poznat, ali je obradnja sada nova i individualna . . . Neka nam bude dozvoljena ova opaska, da katolički rođeni i odgojeni pjesnik sasna drukčije iznosi uvjerenje svoje Crkve nego li to čine pjesnici drugih konfesija, koji se trude da pomoću fantazije prodru u njezine sfere, koje im nijesu nikada domaće«. — Manzoni se ogledao i na drugom polju književnosti. G. 1816—20 (dakle za 4 g.) piše dramu »Grof od Carnagnola«, te tragediju »Adelchi« (g. 1820—22) i uz to tankoćudan traktat »Opaske o katoličkom ćudoredu«. No apologiju je tog ćudoreda uzvišeno predočio u romanu »I promessi sposi« (Zaručnici). Taj je roman započeo 24. 4. 1821 i svršio ga ljeti 1823, objelodanio g. 1827. Filozof je Rosmini napisao, da je taj roman »međaš nove književne dobe«. Jednako se izrazuje Monti, Chateaubriand i Comte, Walter Scott, Goethe. Ovaj zadnji piše 18. srpnja 1827. Eckermannu: »Valja da Vam javim, da je Manzoniiev roman nadvisio sve, što u toj vrsti poznajemo. Učinak je kod čitanja toliki, da vazda od ganuća padaš u udivljenje i od udivljenja opet u ganuće tako, da se ne možeš osloboditi jednog od ovih učinaka«. Manzoni je nazvao Waltera Scotta Homerom, ali drugi nazvaše Manzoniu njegovim Virgilom. G. 1840—42 je M. objelodanio novo izdanje tog svog romana. U tom je izdanju mnogo izmijenio: jezik poboljšao i ispustio neke »manje ugodne« prizore ili ih zamijenio boljim. O ćudorednim popravcima sam piše: »Ja pripadam onima, koji su uvjerenja, da se ne smije o ljubavi pisati tako e se duh čitaoca zanese u tu strast . . . Ima i drugih čuvstava, koja su svijetu potrebna«.

18. srpnja ove će godine biti 600. godišnjica kanonizacije sv. *Tome Akvinskog*. Pravo je, da oživimo uspomene ob ovome velikanu svetosti i uma. Willmann veli o s. Tomi, da je »genijalnost doslije nevidena, koja ne hvata ideje poput orla, nego mu one same dolijeću poput jata golubicâ« (Geschichte des Idealismus II, 459). Nema grane znanosti u 13. vijeku, koju on nije potpuno poznao; obuhvaćao je poput Dantea nebo i zemlju. On je nauku starih pisaca i crkvenih učitelja sve u jedno sabrao, povećao i rasporedio, te je poput sunca zemlju otopio i svojom naukom rasvijetlio (Leon XIII., enc. »Aeterui patris«, 28. 8. 1879). Razni ga pape slave i njegovu nauku preporučuju: Klement VIII., Nikola V., Benedikt XI, Pijo V, Klement XII., Inocent XII., Benedikt XIV., Leon XIII. I crkveni sabori preporučuju Tomine spise protiv hereza, racionalizma i uopće krivih nauka. Posebno to čini sabor u Lionu, Vienni, Firenci, Tridentu i vatikanski. Već su heretici 16. vijeka govorili, da bi oni lako svladali katoličke

učitelje i Crkvu rastepli, kada bi nestalo Tominih spisa. Stoga je Leon XIII. opet obnovio po katoličkim školama njegovu filozofiju g. 1879 s gore spomenutom enciklikom, a 4. 8. 1880 proglasio ga patronom svih katoličkih škola. Otada je nanovo procvjetala filozofija sv. Tome, jer su to poduprli i Leonovi nasljednici. Sada je Tomina »Summa« obvezatni školski tekst, a o dvjema sumama je umjesno kazao neki profesor: »Jedna nam prikazuje nebo viđeno sa zemlje, druga zemlju viđenu s neba«.

18. ožujka tekuće godine poklonila se u Rimu svetomu Ocu papi Akademija sv. Tome. Tom je prilikom Pijo XI. potaknuo akademičare, neka slijede velikog učitelja i posvete svoje moći Bogu i njegovoj istini, te nastavi o proslavi sv. Tome i Renana: »Nesretna je misao, što ljudi hoće da iskažu čast i slavu nezaslježenu Renanu poradi njegove više manje sumnjivo savršene stilistike, a čije ime htio ili ne htio znači: blasfemija protiv Našeg Gospodina Isusa Krista. Sretna je, naprotiv, vaša misao. Dok drugi neopravdano časte krivu, površinu i bezbožnu znanost, kako sude pravi učenjaci, vi štujete istinitu znanost, znanost, koja dolazi od Krista i koja vodi ka Kristu. Vi uzvisujete znanost, koja je dostojna tog imena; znanost, koja se poklanja pred oltarom, pred Bogom sve mudrosti, a koja se ne ponosi drugim ničim nego time da u svijetu realnom i idealnom svijetu, naravnom i nadnaravnom shvaća harmoniju veličajnu i trajnu, koju je Bog tu postavio, te da pjeva pjesmu istine, pjesmu vjere, pjesmu Bogu znanosti, Bogu stvoritelju, objavitelju i spasitelju«.

* * *

Svi su ovi velikani sudjelovali na najvećem djelu na zemlji — *Božjoj kulturi*. To je djelo vječne trajnosti i neprolazne vrijednosti. Stoga su one kulture čovječje tim veće i trajnije, ako su onoj Božjoj bliže. I ruski je mislilac N. Trubeckoj nedavno zabilježio: »Sve su velike kulture bile religiozne, a svaka je bezvjerska kultura dekadentna« (Na putjah II, 228). Zato i djela ljudi, kojih uspomenu slavimo ove zadnje dvije godine, ne propadaju, nego u svojim utjecajima i sada važe i važit će do svrhe vijekova. Njihov rad živi i dalje, vrijeme ih ne uništava. I oni mogu da kažu o svojem životu s grčkim slikarom: »Za vječnost slikam«. Stari su pisali: Što se temelji na naravi, to ima budućnost (quae fundantur in natura, crescunt; quae in opinione, confunduntur), a mi katolici, baštinici katoličke, vječne Božje kulture možemo slobodno i ponovno pri ovim proslavama uskliknuti: »Blago nama, dionicima Božjeg djela!«

A.